

**ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПОЕЗІЇ ІВАНА
ФРАНКА
«ЧОГО ЯВЛЯЄШСЯ МЕНІ У СНІ»**

Стаття присвячена аналізу поетичного шедевра класика української літератури І. Франка. Подано спробу визначити ідейно-тематичний зміст твору, мотиви, образи, з'ясувати сюжет та особливості композиції, схарактеризувати фонетичні, лексичні, граматичні засоби тексту, розглянути художньо-виражальні складники поетичного твору (тропи, стилістичні фігури), встановити індивідуально-авторські риси ідіостилу митця.

Ключові слова: *лінгвостилістичний аналіз поетичного тексту, ідіостиль, поетичні образи, естетика поетичної творчості, мовні засоби поезики*

This article analyzes the poetic masterpiece of the classic of Ukrainian literature Ivan Franko. Proposed to attempt to determine the ideological and thematic content of the work, motifs, images, find the story and features of the composition, characterized phonetic, lexical and grammatical means of text organization, consider artistic and expressive components of the poetic works (trails, stylistic figures), to establish individual copyrights features idiostyle artist the words.

Keywords: lingvostilistichny analysis of the poetic text, idiostyle, poetic images, poetry aesthetics, poetics of language means.

Поетичний шедевр І. Франка "Чого являєшся мені у сні?" належить до оригінальних мовнообразних зразків не лише української, а й світової культури. Проте поки що відсутній лінгвостилістичний аналіз цього твору. Вважаємо, що докладна характеристика поезії у стилістичному аспекті сприятиме глибшому та повнішому пізнанню природи інтимної лірики взагалі, специфіки поетичного мислення, поетичного мовотворення митця - зокрема. Зазначене становить **актуальність** теми дослідження.

Масштабність художньо-образної думки віршотворця, його своєрідно переломлене асоціативне бачення довколишнього світу потребує пильної уваги та спостереження з метою усвідомленого сприйняття поетичного слова-образу як реалії, що концентрує загальнолюдський та авторський досвіди. Пізнання, осмислення художнього (поетичного) тексту як способу відтворення емоційного стану, відображення естетичного досвіду митця, його вміння узагальнено-містко подати загальнолюдське розуміння природи речей та духовної сутності індивіда становить першочергове завдання для сучасних критиків, дослідників ідіостилу письменника.

Безперечно, творчість І. Франка привертала увагу вчених: літературознавців й істориків (Г. Вервес, О. Вертій, М. Возняк, А. Войтюк, О. Білецький, Я. Білоштан, Р. Голод, Грицак, М. Грушевський, М. Гуняк, О. Дей, М. Демчук, В. Дорошенко, М. Євшан, С. Єфремов, Я. Журавська, М. Зеров, Є. Кирилюк, Ю. Кобилецький, М. Коцюбинський, Ф. Колесса, М. Лозинський, В. Микитась, Є. Сверстюк, В. Савчак, С. Смаль-Стоцький, Я. Сенник, Н. Тихолоз, С. Шаховський, А. Швець та ін.), культурологів, етнографів, фольклористів (О. Вертій, Н. Гришаєнко, Ф. Колесса, М. Яценко та ін.) тощо. Предмет наукового зацікавлення викликали соціологічні погляди І. Франка (О. Лисенко), а також економічні (Д. Вірник, Є. Голубовська), філософські (Н. Горбач, А. Павшук, Я. Мельник), суспільно-політичні (Б. Кравців), релігійні (Л. Бондар, Б. Завадка), мовознавчі та ін. Мову творів письменника розглядали І. Ковалик, І. Ощипко, Л. Полюга. Суттєвим є навчальний посібник авторів Т. Антонюк, І. Добрянської "Лінгвістичний коментар до творів І. Франка зі шкільного курсу літератури" (К., 2000).

Темою поезії І. Франка "Чого являєшся мені у сні?" є відтворення драматичних почуттів ліричного героя, спричинених нерозділеним коханням; зображення внутрішнього світу закоханої людини, її душевних страждань і роздумів.

Ідея твору: возвеличення любові до жінки, оспівання краси інтимних стосунків та переживань, утвердження високих і чистих ідеалів любові, високих почуттів; уславлення кохання, сповненого страждань і муки, як найвищого і найсвятішого почуття.

Мотиви: туги, смутку, болісних переживань, страждання, любові, нерозділеного, безнадійного кохання, щастя-гріха у коханні, всепрощення коханої, сну як реальності (можливої / бажаної реальності).

Стиль: художній.

Жанр: вірш.

Рід: лірика.

Тематичний різновид: інтимна лірика.

Напрямок: модернізм. Течія: неоромантизм.

Сфера спілкування: естетична. Текст здатен викликати у читача зворотню ліричну емоцію, естетичне почуття співучасті, співпереживання в нерозділеному коханні.

Ситуація, на яку орієнтований текст: як форма комунікації текст відображає втілені в художньо-образні форми роздуми ліричного героя, звернені до коханої, що не поділяє його почуттів.

Сюжет твору: у тексті повідомляється про стан ліричного героя, зумовлений неодноразовою появою у сні коханої жінки, що не поділяє його почуттів, цим спричинюючи невимовні душевні страждання та болісні муки.

Архітектоніка тексту - внутрішній монолог ліричного героя з коханою. Текст будується на основі розгорнутих риторичних запитань-

звернень ліричного героя без відповідей. Перша строфа - нанизування риторичних запитань, звернених до коханої. Друга строфа - констатація ситуації, що склалася. У третій строфі спостерігаємо висловлення сподівань ліричного героя.

Основні функції тексту: естетична (художньо-образна конкретизація змінного емоційного стану ліричного героя, який, незважаючи на відсутність взаємності, кохає). Текст відображає динаміку почуттів: від душевних мук і страждань, спричинених відсутністю взаємності (*уста німі, мною згордувала, серце надірвала, ридання голосні, мучусь* та ін.), до розуміння ваги особистості в житті ліричного героя, замилювання коханою. Поезія пронизана душевним болем, муками і водночас високим, чистим коханням до жінки. У вірші зображена краса високого страждання, зумовлена відсутністю взаємності.

З естетичною функцією пов'язані емотивна (вираження почуттів) та експресивна (вплив за рахунок використаних автором виразових засобів). Усі функції співвіднесені з комунікативною: текст не тільки реалізує в художній формі почуття та роздуми автора, а й водночас, мимовільно звернений до читача. Разом з повідомленням про емоційний стан героя та причини цього, текст здійснює потужний емоційний вплив на читача, викликає зворотню ліричну емоцію співпереживання, співучасті, вболівання за долю героя.

Характер адресата: текст безпосередньо звернений до коханої особи - жінки, що не поділяє почуттів ліричного героя.

Тип мислення: образний. Вірш, написаний у формі звернення до коханої, що не відповідає взаємності, відображає психічний стан ліричного героя. Дві перші строфи виражають динаміку негативної емоційності в роздумах ліричного героя (його емоційний стан переживань, деякого розпачу від браку взаємності в почуттях, незадоволення, душевного страждання, надриву, мук, пекучого болю). Третя строфа - кардинально протилежна думка ліричного героя: велика сила чистих і високих почуттів долає душевний біль, зневіру, розпач; глибина страждань спричинює глибину кохання; ліричний герой в думках, мріях насолоджується і милується образом коханої - *зіроньки*, у такий спосіб утверджуючи високі ідеали людяності, душевної краси та величч, духовної зрілості, цілісності.

Форма мовлення: писемна; тип мовлення: індуктивний роздум з висновком в кінці; вид мовлення: монолог ліричного героя, звернений до коханої жінки, в якому в художній формі виражається його емоційний стан (болісні душевні страждання, муки, розуміння безвиході) (*моє ти серце надірвала; мучусь довгими ночами; свій біль, свій жаль, свої пісні У серці здавлюю на дні.*)

Персонажі: ліричний герой, кохана ліричного героя.

Образи: образ сну, образ зіроньки (коханої), образ пісні (способу поетизації почуттів), образ тьми (асоціативне позначення безвиході,

непорозуміння, душевних мук), образ дна (стану, в якому перебуває ліричний герой).

У тексті реалізовано кілька часових планів. Сон - це час, коли відпочиває людина (Чого являєшся мені у сні?), час нічної пори (Як мучусь довгими ночами); життя - період буття ліричного героя (*В житті ти мною згордувала; В житті мене ти й знать не знаєш; В житті мені весь вік тужити - Не жити.*). У поезії автор відображає теперішній для ліричного героя час, пов'язаний із ставленням до нього коханої та його власним станом, відчуттями (*являєшся, звертаєш, займається, минаєш, знаєш, мучусь, здавлюю, марніє, в'яне, засиха, оживає, грає, віддиха, зазнає*), минулий (*згордувала, надірвала, визвала*) та майбутній (*являйся, вклонюся*). Домінує час теперішній. У такий спосіб автор підкреслює значущість подій, що у відбуваються у момент мовлення.

Час у поезії асоціативно можна схарактеризувати як період у житті ліричного героя, пов'язаний з нерозділеним коханням.

Простір у тексті співвіднесений з поняттям сон. Кохана з'являється (коли і де) - у сні. Інші допоміжні просторові плани - це вулиця (місце зустрічі) (*Ідеш по вулиці - минаєш;*), болото (образне означення стану душі ліричного героя) (*неначе перла у болоті*), дно (образне позначення місця перебування душі (серця) ліричного героя).

Стильові риси:

1) *Образність*. Ключовими образами тексту є образ ліричного героя, образ сну, образ коханої та образ тьми. Ліричний герой вимальовується через душевні страждання, спричинені нерозділеним коханням; кохана ліричного героя постає як велична, красива особа, що, проте, не відповіла взаємністю. Сон є тією цариною, що дозволяє ліричному героєві бачити свою кохану (нереальне). Образ тьми асоціюється з відсутністю кохання, тобто світла, сонця (тьма очей, що, чудові та ясні, проте сумні і не світяться коханням; тьма ночі - довгими ночами ліричний герой мучиться без коханої). Найяскравішим, найвиразнішим вимальовується образ зіроньки - коханої, що світиться на тлі тьми, суму, душевних страждань. Образ дна двоїстий у поезії (дно очей коханої - тобто холодна глибина (*очі ... немов криниці дно студене*) і дно душевних переживань ліричного героя (дно серця) - *свій біль, свій ждаль, свої пісні У серці здавлюю на дні*).

2) *Естетика* слововираження, експресія віршового малюнка зумовлена системою виразово-зображувальних засобів. Нерозділене кохання і пов'язані з ним почуття душевного болю, смутку, туги реалізуються в тексті завдяки особливим лексичним засобам:

- номенам на позначення психічного стану людини: *біль, жаль, страждання, ридання, ждалощі;*

- номенам, що називають особливості вияву почуттів, психічних переживань: *любити, тужити;*

- номенам, що вказують на наслідок психічних переживань

ліричного героя: *в'янути, здавлювати, засихати, марніти* (про серце) та ін.

3) *Емоційність*. Уживання книжних слів (*страждання, бажання, бажаний, ридання, турбота, перла, гріх, докір*), розмовно-побутової фразеології (*знать не знаєш, люблю без тями*) та емоційно-оцінної лексики (*чудові, ясні (очі), німі (уста), страшиного (бажання), молодого (щастя), золотого (дива)*) створює зворушливість викладу, схвильованість. У цілому емоційна тональність вірша інтимно-болісна, тужливо-пронизлива, проте з нотами надії.

4. *Стилістичне забарвлення мовних засобів*. Поряд з нейтральними словами (*життя, голова, літа, знати*) автор використовує поетичну лексику (*чудові, ясні, ридання, страждання* та ін.). Поетична лексика створює образність висловлення, формує естетику сприйняття змісту вірша.

Фонічний малюнок поетичного твору характеризується доволі виразним звуковим забарвленням, що його створюють прикметник *німі* (*німі уста*), який вказує на повну відсутність звуку, та звукові слова - віддієслівний іменник із звуковою семантикою *ридання* та прикметник *голосні* (*ридання голосні*). Відтак виникає антитеза - *німі уста* коханої та *ридання* (відчай) ліричного героя.

Автор актуалізує епіфору горизонтальну (*Чудові очі ті ясні; Бажаного, страшиного того*) та вертикальну (*мені - сні - ясні, сумні; страждання - бажання; німі - тьмі; червоне - тоне* та ін.); вертикальна епіфора є як суміжною, так і дистанційною.

Використання алітерованого є, мабуть, покликане зобразити душевний біль, здавленість почуттів. Алітерація на *р* підкреслює надрильність, гостроту, силу вияву переживань (*В житті ти мною згордувала, Моє ти серце надірвала, Із нього визвала одні Оті ридання голосні*). Асонований *о* створює враження безміру горя та душевних мук ліричного героя. Цілісну звукову тональність, звукову злагодженість тексту забезпечують повтори асонованих *і, о, е, у* (1 строфа), алітерованих *р* (початок 2 строфи), *з, ш, ж* (2 строфа), *з, с, ж, ш* (3 строфа).

Ритм тексту можна схарактеризувати як легкий, плавний.

Система віршування: силабо-тонічна.

Віршовий розмір: чотиристопний ямб (рядки нерівноскладові).

Строфа: нестрофічна будова. Римування: паралельне (аабб).

У тексті активізовані одиниці на позначення фізичного стану людини: *сон*, психічного стану: *люблю, мучусь* (дієслова), *страждання, ридання, біль, жаль, щастя* (іменники), частин тіла, органів людини (соматизми): *очі, уста, серце, голова*, часового виміру: *ночі, літа*, просторові реалії: *дно, вулиця, болото*, явища довколишнього світу: *зарєво, тьма*, астрономічних понять: *зіронька*. Переважає лексика, що засвідчує стан душевних переживань ліричного героя, його почуття.

У поезії домінують дієслова теперішнього часу, що дозволяє

авторові зобразити безпосередньо дії (та почуття), які відбуваються і які переживає ліричний герой в момент мовлення (одночасно з повідомленням про них) (*являєшся, звертаєш, займається, тоне, знаєш, минаєш, люблю, мучусь, здавлюю, марніє, в'яне, засиха, оживає, грає, віддиха*). Ті дії (події), що сталися, позначаються дієсловами у формі минулого часу (*згордувала, надірвала, визвала*); вони відбулися до моменту мовлення; їх виконавцем є кохана ліричного героя. Лише у одному випадку вжито дієслово у формі майбутнього часу (*зазнає*), що є позначенням дії, яка відбудеться після моменту мовлення; це не визначений у часі результат дії, яка має абстрактно-узагальнююче значення (за змістом - така дія можлива лише у сні). В основному в тексті активізовані дієслова дійсного способу, з допомогою яких означається реальна дія, яка відбулася (*згордувала*), відбувається (*являєшся, звертаєш*) чи, можливо, дія, яка відбудеться у майбутньому (*зазнає*). Уживання форм наказового способу (*являйся, най марніє, в'яне, засиха*) дозволяє емоційно висловити заклик та побажання. Інфінітивні форми (*В житті мені весь вік тужити - не жити*) називають максимально узагальнений стан ліричного героя безвідносно до часу, до дійсності.

Перша строфа складається з нанизування чотирьох риторичних питальних речень. У такий спосіб автор максимально концентрує увагу на монологічному мовленні ліричного героя - на не розв'язаній ним проблемі особистого характеру: взаємин з коханою. Ці синтаксичні структури оформлені у 1 строфу і утворюють тематично-змістову та емоційну цілісність з виразною висхідною градаційністю. Відчутна напруга, наростання емоцій образи, смутку, докору. Емоції захоплення, замилювання коханою автор висловлює з допомогою окличних речень (*О, ні! / Являйся, зіронько, мені / Хоч в сні!*). 3-поміж синтаксичних засобів вагу мають частоповторювані однорідні ряди підметів, присудків, означень, які передають об'єм думок, переживань, створюють емоційно-інформаційну насиченість твору. Естетично-виразовий потенціал вірша складають порівняльні структури. Синтаксичну основу віршового тексту формують періодичні конструкції. В результаті роздуми ліричного героя подані то з підвищенням, то із зниженням логіки викладу. Фактично, поезія складається із трьох частин, кожна з яких утворює складне синтаксичне ціле: перша частина - звернення ліричного героя до коханої у формі риторичних запитань (мікротема "звинувачення коханої"); друга - аналіз взаємин, що склалися, розповідь ліричного героя про свої почуття і стан душі (мікротема "зізнання в коханні"); третя - мрії про нереальне, але бажане, що можливе лише у сні (мікротема "мрії"). Крім того, перша частина в емоційному плані - це розпач, докір і туга; друга - душевний біль і ридання; третя - замилювання, переповнене тугою, сльози і мрії.

Вірш автобіографічний. Привид першого світлого юнацького кохання до Ольги Рошкевич не полишав поета протягом усього життя, незважаючи на те, що зустрічалися на життєвій дорозі інші жінки, що він

одружився. Це спричинило появу рядків, сповнених, з одного боку, болем і туги, а з іншого, - бажання, щоб ці муки не зникали, бо в них і через них продовжує жити високе почуття.

Мета текстової діяльності - висловити у поетичній формі душевний біль, передати глибину страждань, спричинених відсутністю взаємності в коханні; спонукати до співпереживання.

Індивідуально-авторські стилістичні особливості тексту (тропи, фігури). Поетичний малюнок І. Франка твориться за допомогою виразово-зображувальних засобів: епітетів *молоде щастя, золоте диво, бажаний, страшний гріх, чудові ясні очі, несповнене бажання, голосні ридання*), порівнянь (*очі..., немов криниці дно студене; бажання.... мов зарево червоне; серце..., неначе перла у болоті*), метафор, синекдох: *бажання займається і знову тоне у темі; серце надірвала; у серці здавлюю на дні; серце марніє, в'яне, засиха*). Ключову роль у композиційно-стилістичному оформленні твору відіграють стилістичні фігури: синтаксичні анафори (повтор вертикальний конструкції *Чого являєшся мені у сні?, в житті* (2 строфа), *хоч* (3 строфа)), вертикальний і горизонтальний повтори слів *чого, який* (1 строфа), *як, знаєш* (2 строфа), горизонтальний повтор лексеми *свій* (2 строфа), градації (на основі градації пробудовані всі три строфи), інверсії (*моє ти серце надірвала та ін.*), риторичного звертання (*Являйся, зіронько, мені, хоч/ В сні!*), риторичних питань.

Поезія входить до збірки "Зів'яле листя"(1896) (цикл "Другий жмуток"(1985)).

На слова І. Франка К. Данькевич написав музику.

Отже, поезія І. Франка "Чого являєшся мені у сні" - високодовершений зразок інтимної лірики класика української літератури.

Джерела та література

1. Беценко Т.П. Стилістика сучасної української мови. Фоніка / Т. П. Беценко, І. Б. Голуб - Суми: Мрія, 2015. - 324 с.
2. Голуб І. Б. Стилістика російського мови / І. Б. Голуб. - М.: Айрис, 1997. - 442 с.
3. Голянич М. І. Лінгвістичний аналіз тексту: словник термінів / М. і. Голянич, Н. Я. Іванишин, Р. Л. Ріжко, Р. І. Стефурак; ред. : М. І.Голянич; Прикарп. нац. ун-т ім. В. Стефаника. - Івано-Франківськ: Сімік, 2012. - 391 с.
4. Єрмоленко С.Я. Мовно-естетичні знаки української культури/ С. Я. Єрмоленко. - Київ: Інститут української мови НАН України, 2009. - 352 с.
5. Єрмоленко С. Нариси з української словесності (стилістика та культура)/ Світлана Єрмоленко. - Київ : Довіра, - 1999.- 431 с.
6. Єрмоленко С. Я. Українська мова. Короткий тлумачний словник

- лінгвістичних термінів /С. Я. Єрмоленко, С. П. Бибик, О. Г. Тодор / [за ред. С. Я. Єрмоленко]. - К.: Либідь, 2001. - 224 с.
7. Кононенко В. И. Грамматическая стилистика русского языка/ В. И. Кононенко. - К.: Рад. школа, 1981. - 240 с.
8. Літературознавча енциклопедія: у 2 томах / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. - К.: ВЦ "Академія", 2007
9. Мацько Л.І. Стилїстика української мови: підручник / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько; за ред. Л. І. Мацько. - К.: Вища школа, 2003. - 462 с.
10. Мацько Л. Українська мова в освітньому просторі: навчальний посібник для студентів-філологів освітньо-кваліфікаційного рівня "магістр". / Любов Мацько. - К.: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009. - 607 с.
11. Мацько Л. І., Цівун Н. М. Лінгвістичний аналіз тексту. Практикум/ Мацько Л. І., Цівун Н. М. - Тернопіль: Мальва-ОСО, 2015. - 120с.
12. Николина Н. А. Филологический анализ текста / Н. А. Николина. - М.: Академия, 2007. - 272 с.
13. Франко І. Вічний революціонер: Вірші та поеми/ Упоряд передм. та прим. В. В. Яременка; Худож В. І. Лопата/ Іван Франко. - К.: Веселка, 1986. - 310 с., іл.